Urk op de kaart.

Het gebied waarin het eiland Urk ligt blijkt al in de prehistorie bewoond te zijn geweest. De keileemopduikingen in dit gebied boden tot ongeveer het jaar 1000, toen verveningen het kustlandschap gevoeliger maakten voor overstromingen vanuit de Noordzee, nog voldoende mogelijkheden om hier een goed bestaan op te bouwen. Urk wordt als eiland voor het eerst genoemd in een oorkonde van het jaar 966. Hoe de vorm van dat eiland er op bewaard gebleven kaarten en tekeningen vanaf het midden van de 17e eeuw is veranderd, ziet u op deze en volgende pagina's. Hoe het gebied er voor 1600 uitzag is niet bekend uit kaarten, maar alleen uit beschrijvingen. Wel is het mogelijk om de bodem van het gebied in kaart te brengen en daaruit een bewoningsmodel te maken. Maar voor de juiste begrenzingen zijn we toch afhankelijk van kaarten. En dan niet van schetskaarten maar van kaarten die uit metingen zijn ontstaan. Pas na 1650 is de landmeetkunde zover gevorderd dat redelijk betrouwbare kaarten gemaakt kunnen worden. In dit artikel worden een aantal kaarten getoond in volgorde van het jaar van vervaardiging. De kaarten die nauwkeurig genoeg blijken te zijn, zijn door mij ingepast in het coördinatenstelsel zoals dat in gebruik is bij het kadaster. Hierdoor wordt het mogelijk om de afbeelding te vergelijken met de huidige toestand.a's.

Urk 1649 en 1722
(niet op schaal)

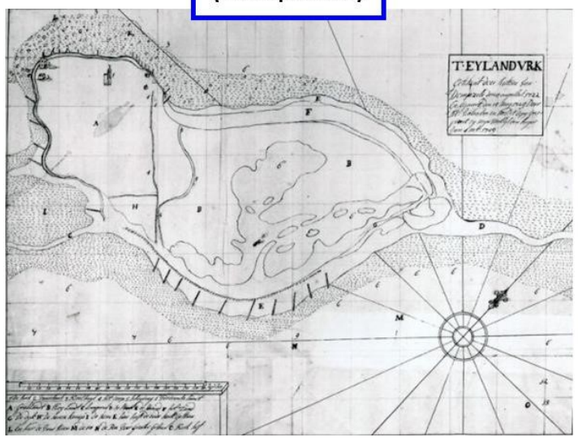

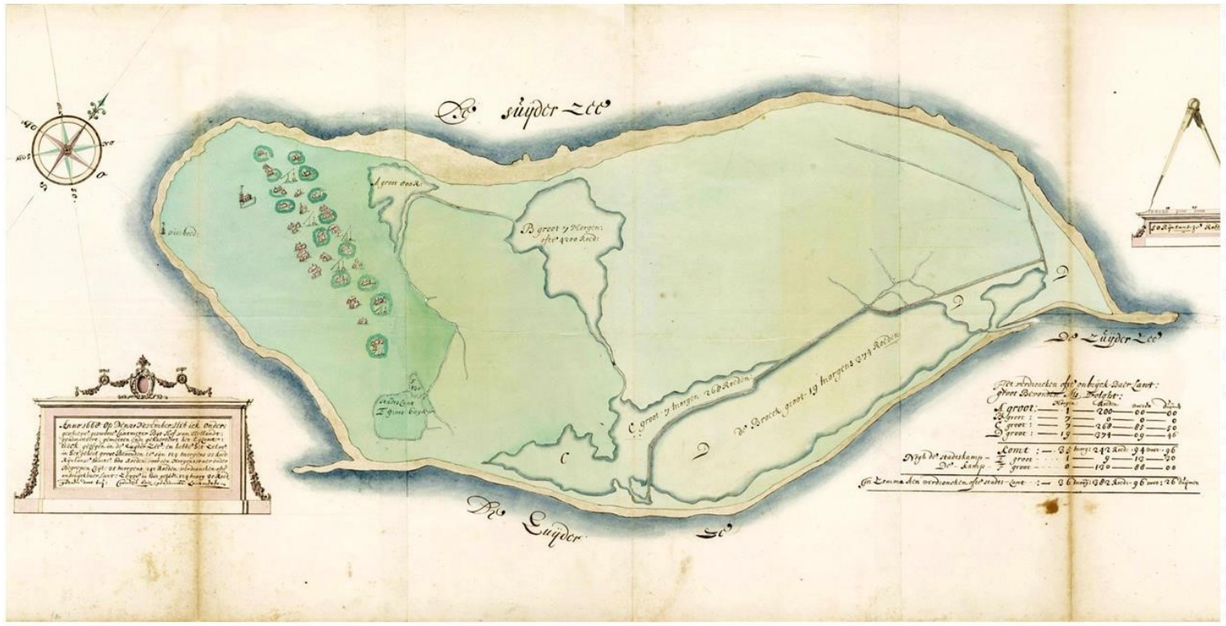

Op deze pagina de twee oudst bekende kaarten linksboven. Een kaart uit 1649 met de maten tussen de vuurboet en de kerk en tussen de vuurboet en de woningen, resp. 53 en 73 roeden. De omtrek van het eiland is schetsmatig aangegeven. Eronder een kaart van 1722. Deze lijkt gemeten te zijn, maar de verhoudingen sluiten niet met de twee andere kaarten op deze pagina, die wel goed passen in de huidige topografie.

Een kaart uit 1668, de bekende kaart van de Amsterdamse stadslandmeter Koel en een kaart uit 1749. Op de volgende pagina het resultaat van de inpassing van de kaart van 1668 in de huidige topografie. De vuurboet en de kerk staan op dezelfde plaats waar nu de vuurtoren eb het kerkje aan zee staan. De kerk is in begin 1600 gebouwd en staat bekend als het kerkje van Barbara van Essensteijn, Dit kerkje is in 1714 ingestort.

Urk 1749

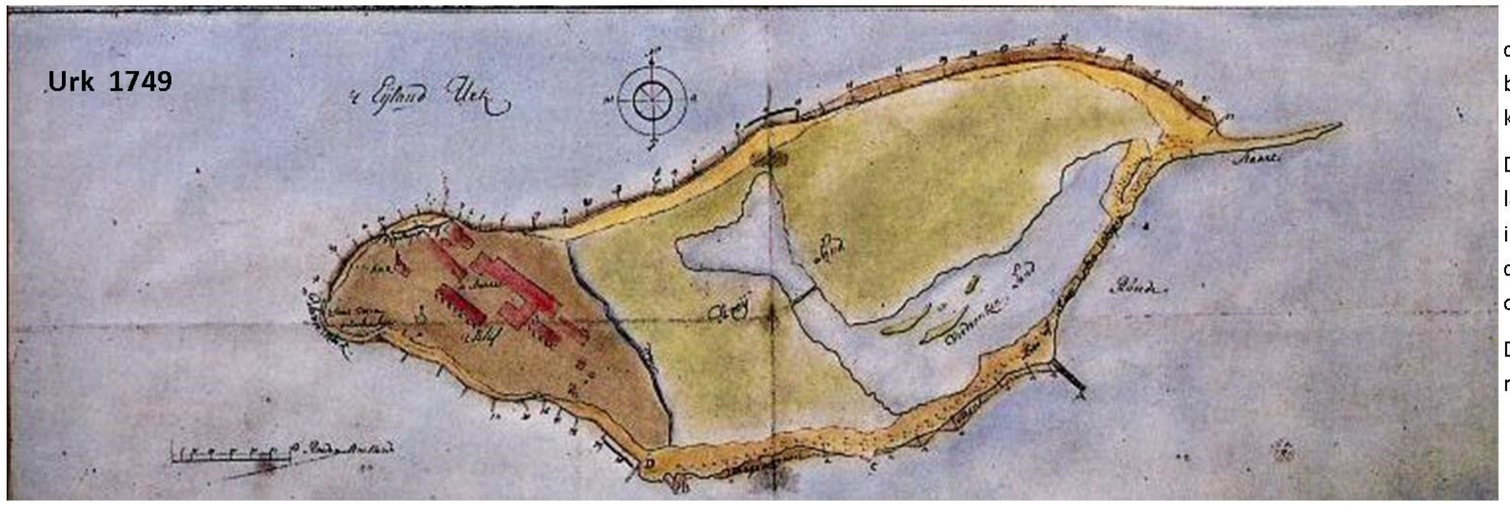

De kaart uit 1749 geeft een beeld te zien dat in grote lijnen ook op een latere kaart uit 1789 is te zien. Mogelijk is deze kaart gemaakt om een inventarisatie te krijgen van de onderhoudstoestand als voorbereiding op de door de stad Amsterdam uitgevoerde verbeteringen die na uitvoering op de kaart van 1789 zijn afgebeeld.

De kaart uit 1789 is van goede kwaliteit en is gemeten door de stadslandmeter van Amsterdam, J. Schilling.

Museum Bodellianum
Port. 32 № 116

Op den 26 Augusti Anno 1649 mit de heeren Burgermeester Cornelis Pieck heer van Zwieten in Opdracht genomen van Vierboet op Urck, ende bevonden dat die op dato stondt 12 voeten binnen de landt vandt hoogh Landt, en stondt ontrent 53 Roe van Urck & 73 Roe van Emmeis –

Anno 1624 den 22 Juny deed Schout vierboet mede met beiden mit de heeren Tresoriers alsdoen onder tijdt, & bevonden datter doen nyff wedt spatie wat tusschen de Vierboet ende de binnen kant vandt hoogh Landt. —

Cornelis de Rijck

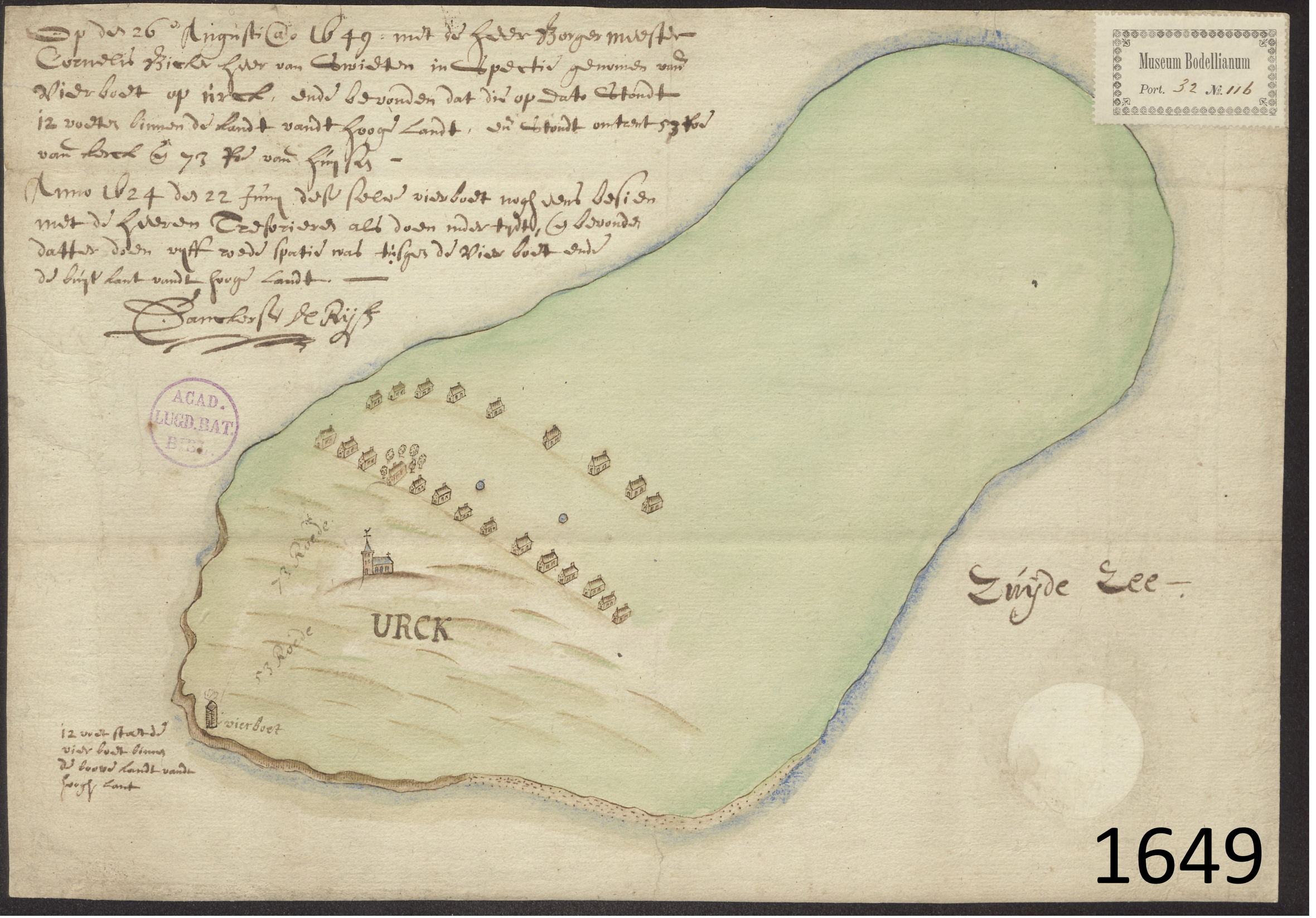

ACAD. LUGD. BAT. BIB.

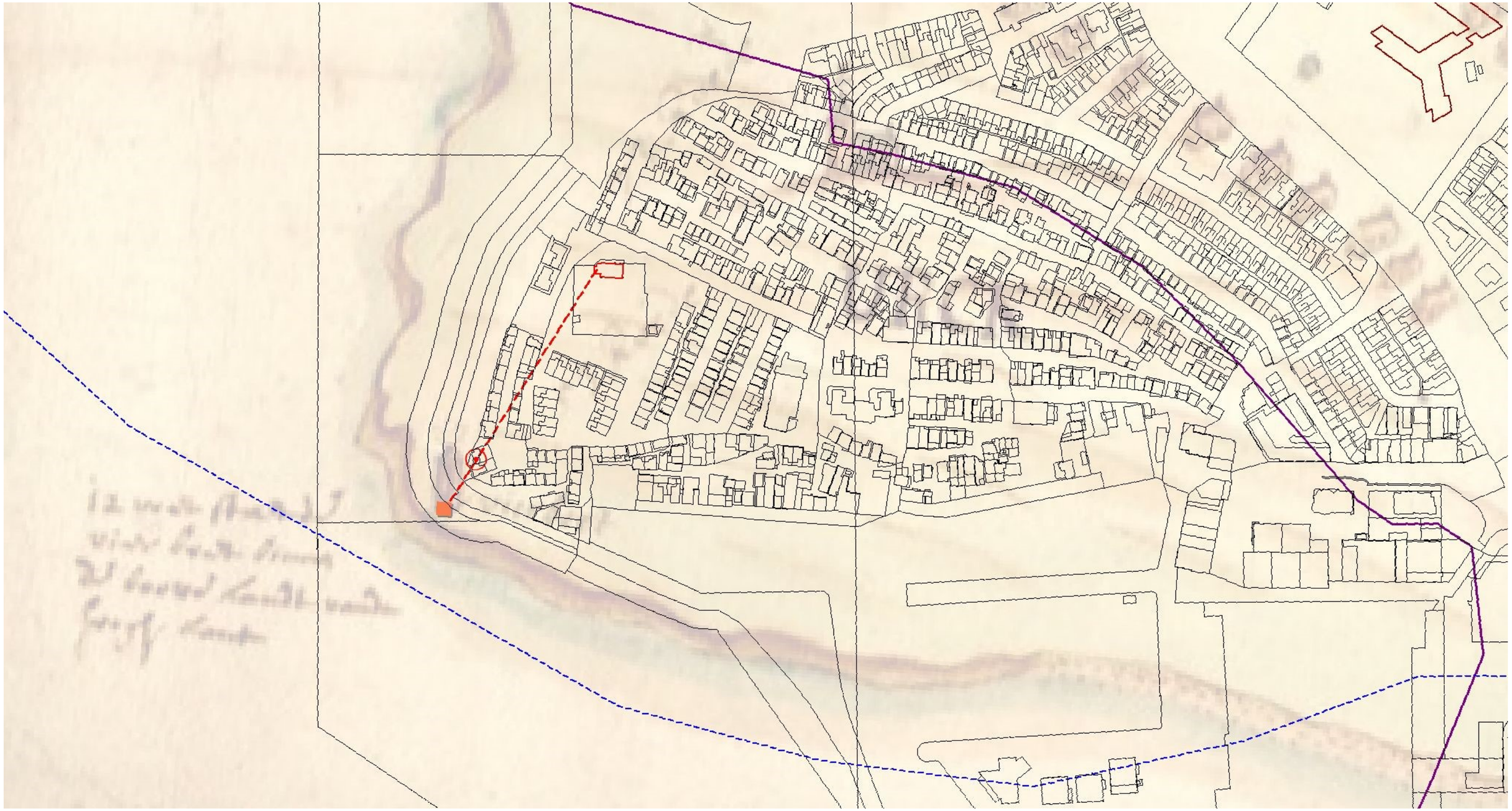

De kaart van 1649, zoals afgebeeld op de vorige pagina, (Archief Universiteit Leiden) is een schetskaart van de landmeter de Rijk, die op 26 augustus 1649, samen met de burgemeester, heeft geconstateerd dat de vuurboet nog slechts 12 voet (= 3,5 meter) binnen de kant van het hoge land stond. De vuurvoet stond omtrent 53 roeden (= 200 meter) vanaf de kerk en omtrent 73 roeden (= 275 meter) vanaf de huizen. De huidige afstand tussen de kerk en de vuurtoren is 158 meter. Daaruit is af te leiden dat de vuurboet van 1649 ongeveer 42 meter ten zuidwesten van de huidige vuurtoren lag.

Anno 1624 was de ruimte tussen de vuurboet en de hoge kant van het hoge land nog 5 roeden (= 19 meter). In 25 jaar is er dus 15 meter land weggeslagen.

Met de aanname dat de vuurboet van 1649 ongeveer in het verlengde heeft gestaan van de lijn kerktoren-vuurtoren van nu, is de reconstructie van 1649 op de kaart hierboven aangegeven.

URK 1668

De kaart van Koel uit 1668 op een achtergrond van de kadastrale situatie van 2015.

Voor de inpassing is de ligging van de vuurboet en de kerk op de kaart 1668 als overeenkomstige punten aangehouden met de vuurtoren en de kerk op de kaart 1832. Verder is de ligging van een sloot op de kadastrale kaart van 1832 identiek met de sloot en een naastliggend pad op de kaart van Koel. De ligging van de staart in het noordoosten komt overeen met de nog zichtbare restanten in het terrein.

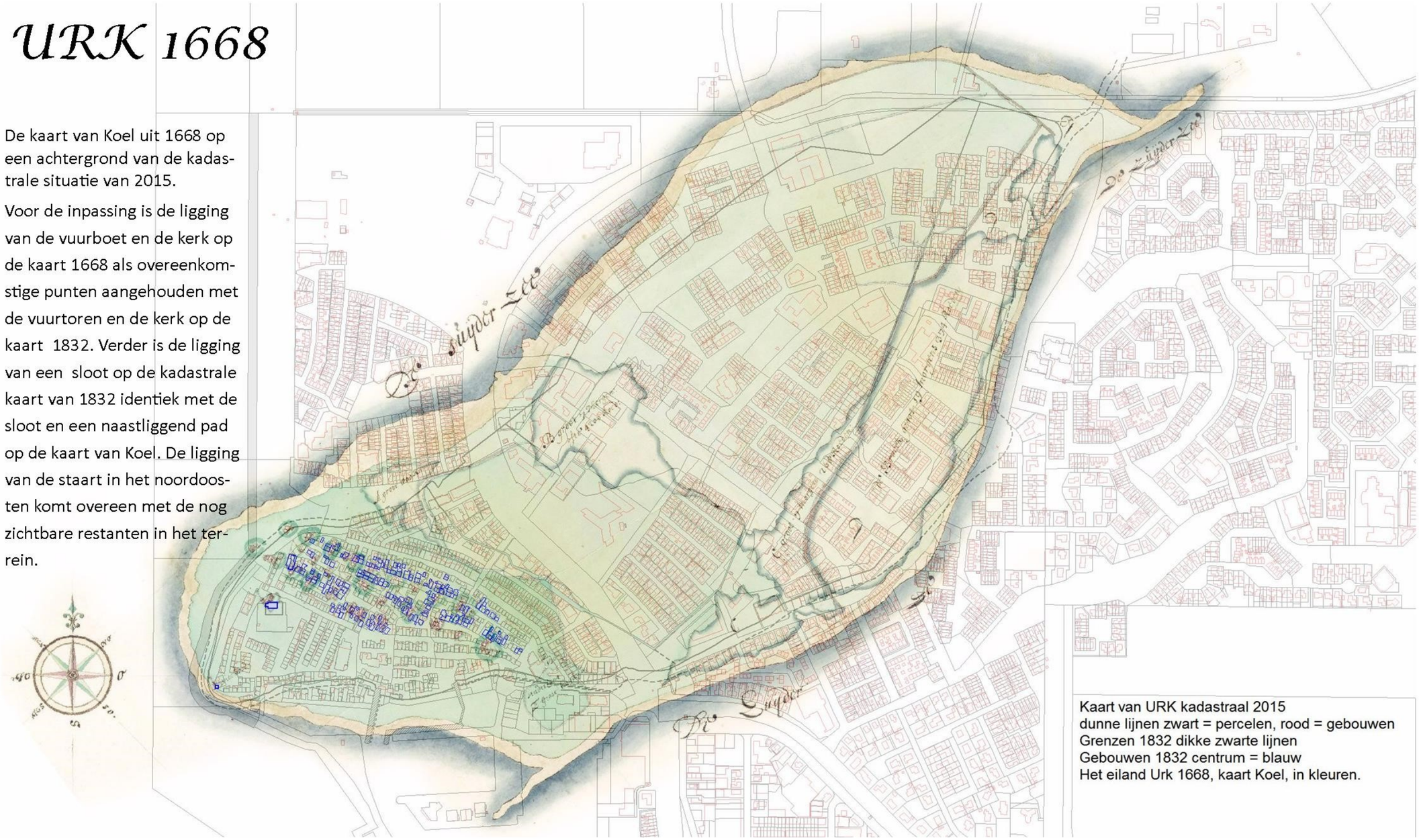

Kaart van URK kadastraal 2015
dunne lijnen zwart = percelen, rood = gebouwen
Grenzen 1832 dikke zwarte lijnen
Gebouwen 1832 centrum = blauw
Het eiland Urk 1668, kaart Koel, in kleuren.

De ingepaste kaart van Schilling uit 1789 is als eindcontrole gebruikt. Deze kaart heeft veel meer overeenkomstige en herkenbare punten met de kadastrale kaart van 1832.

De vuurboet, de kerk en de woningen met erven zijn op de kaart van Koel als driedimensionale objecten getekend en niet als kadastraal perceel. Dat betekent dat de afgebeelde kaart uit 1668 niet een precieze ligging weergeeft, maar een afwijking kan vertonen. Maar gezien de overeenkomstige ligging van de getekende huizen op de kaart van Koel met de ligging van de huidige gebouwen in de wijken 3 en 4 zal die afwijking niet veel zijn.

In 1660 stond de kerk al op de huidige plaats. Dat betekent dat het kerkje op het eilandje in zee, zoals die te zien is op oude kaarten, al voor 1660 in de golven moet zijn verdwenen.

Een detail van de kaart van Koel 1668 met het centrum van het dorp Urk. De ligging van de erven is met een groene omranding weergegeven. De gebouwen zijn driedimensionaal getekend en in rood afgebeeld. Met een blauwe kleur zijn de gebouwen van 1832 aangegeven.

Als achtergrond de kadastrale kaart van Urk in 2015.

Deze kaart is een uitvergroting van de vorige kaart.

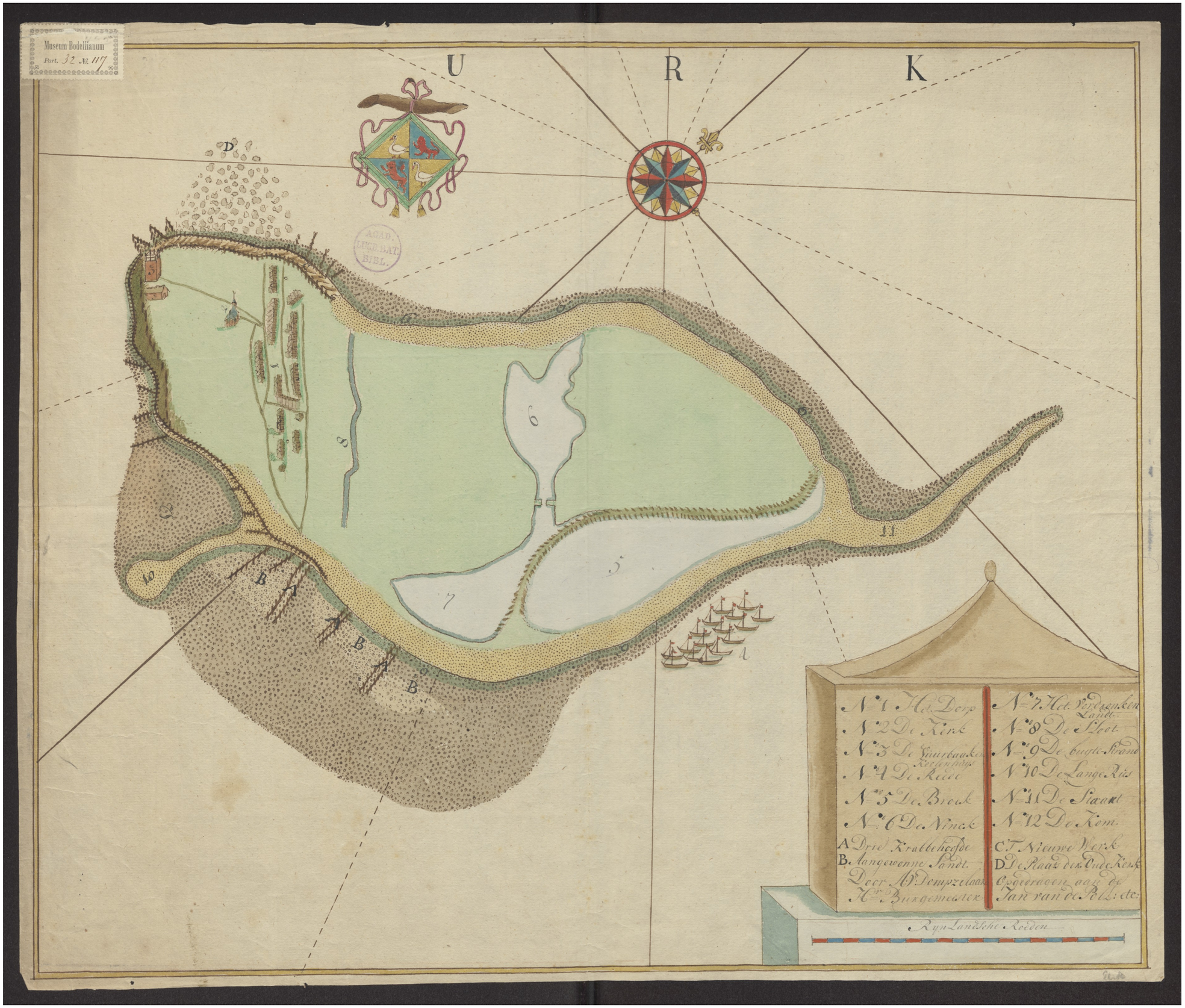

Description Extent

1 scan.

Title

[Kaart van het eiland Urk] COLLBN Port 32 N 117

Statement of responsibility

A. van Dompzelaar.

Author/creator

Dompzelaar, A. van

Shelfmark

COLLBN Port 32 N 117

Language Dutch

Country Netherlands

Ownership

Urk (inhabited place). (CStmoGRI) 1048168 tgn.

Published/created

approximately 1700.

Persistent URL

http://hdl.handle.net/1887.1/item:3159800

Published (digital)

Leiden University Libraries, 2021.

Restriction on access

Download provided.

Use and reproduction

Use of this resource is governed by the terms and conditions of the Creative Commons CC BY License

[Kaart van het eiland Urk] COLLBN Port 32 N 117

Omstreeks 1700

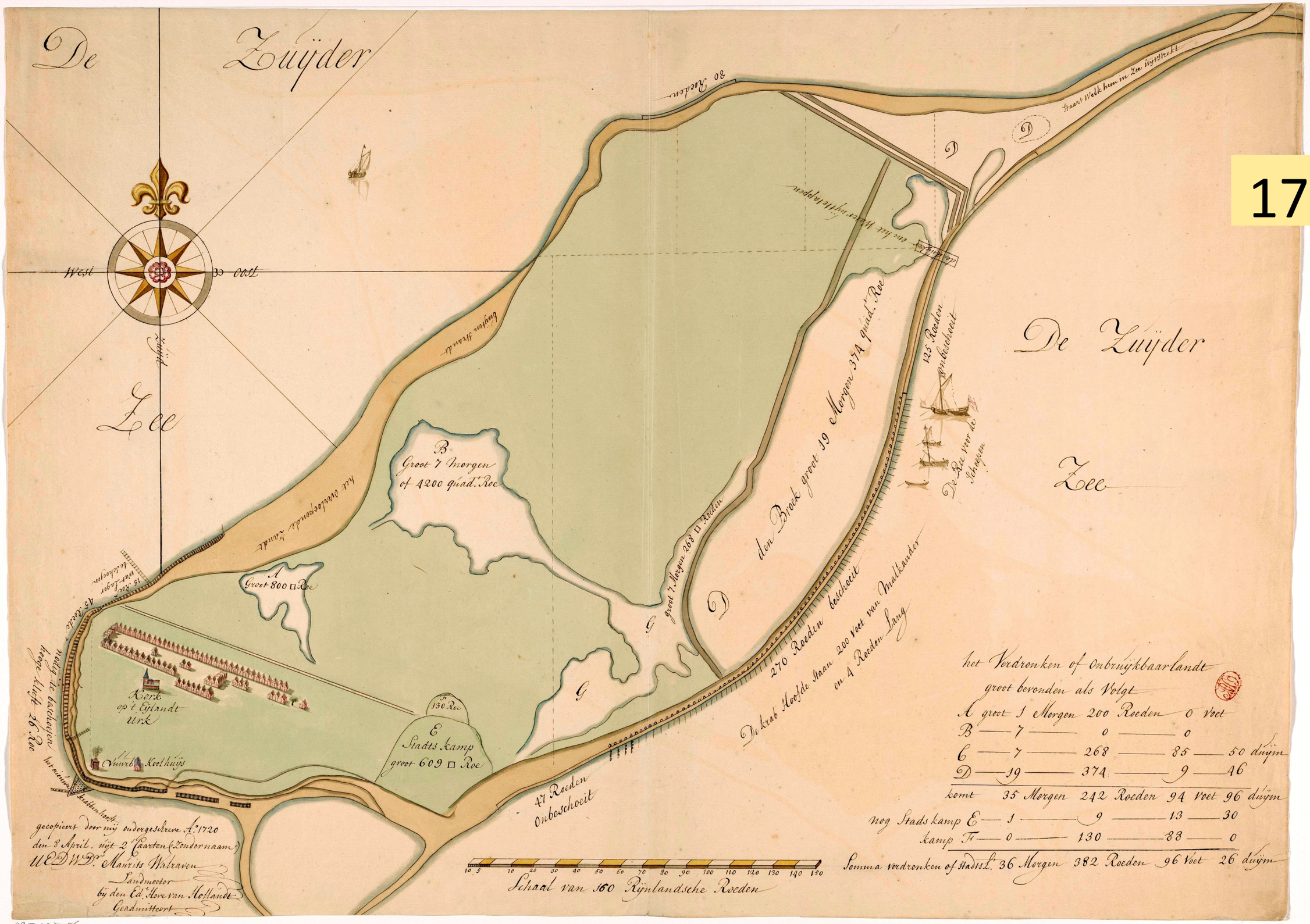

1720

RR-T-AO-7-56

RW1166

1722

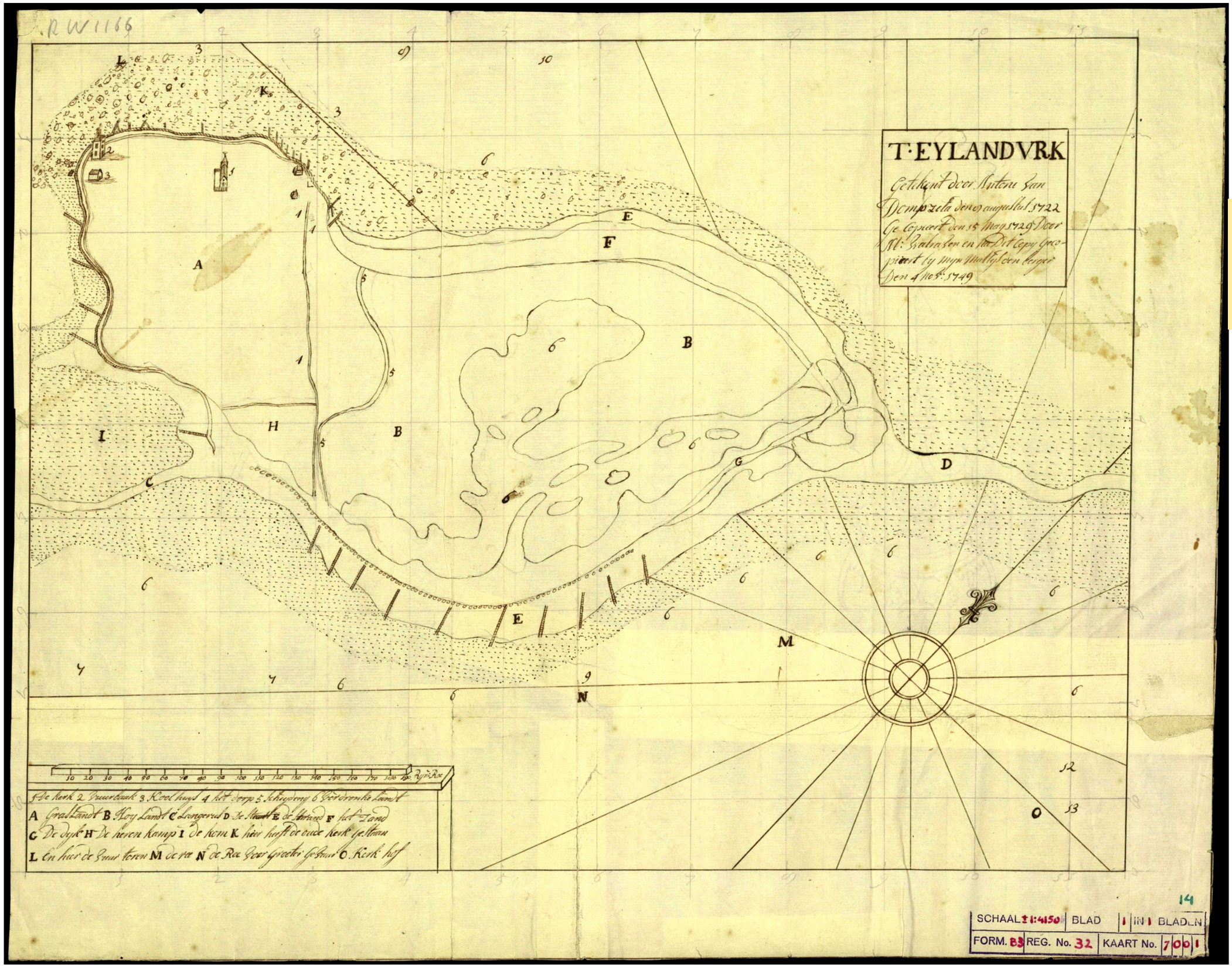

14

SCHAAL ± 1:4150	BLAD	1	IN 1	BLADEN
FORM. B3	REG. No. 32	KAART No.	7	0 0 1

Museum Bodellianum
Port. 32 № 119

1750

ACAD. LUGD. BAT. BIBL.

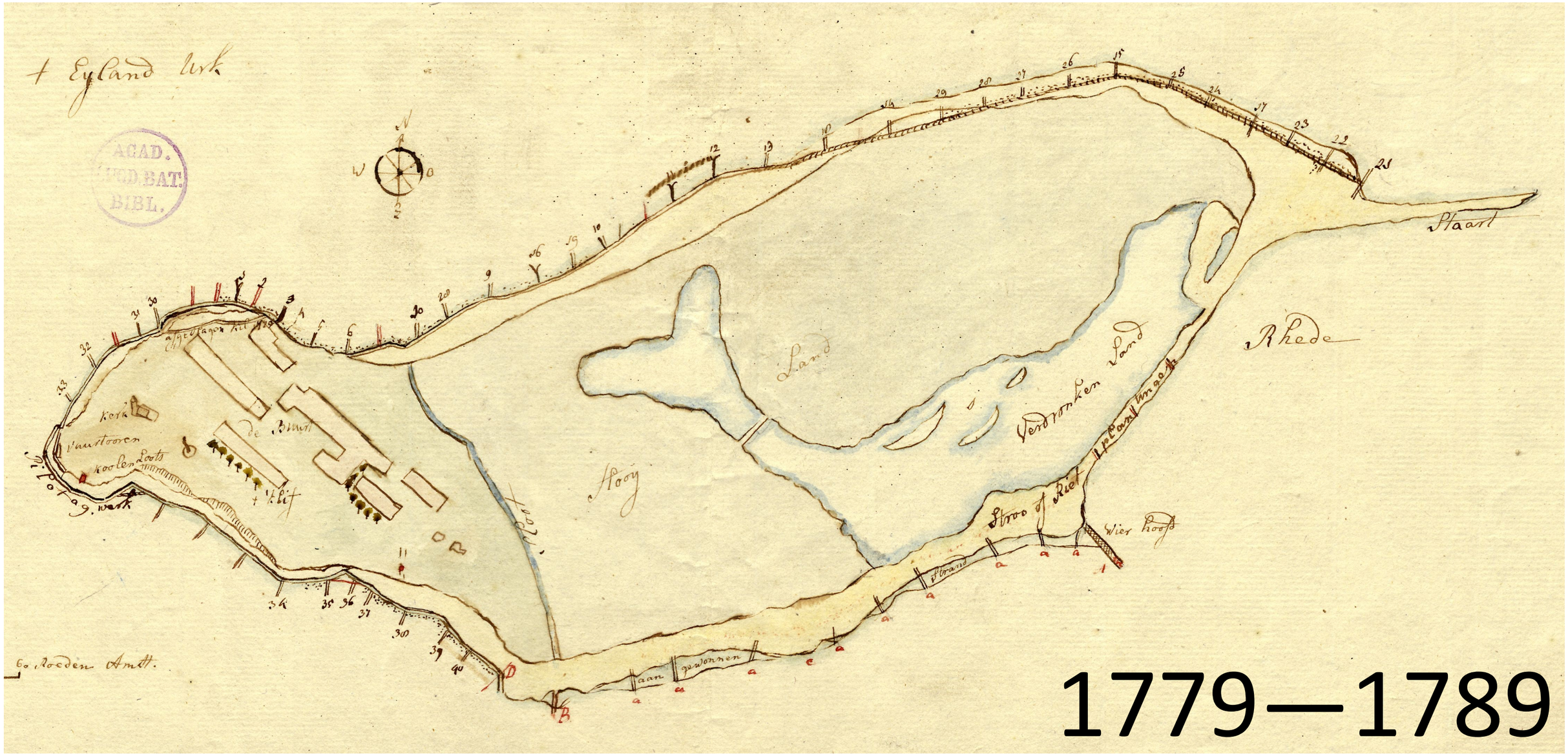

Rechtsboven op het origineel staat vermeld : Catal. G W van Oosten de Bruyn, 23 april 1860. De kaart moet echter eerder zijn getekend. Vermoedelijk na 1779 en voor 1789 gelet op de tekst op de kaart, waar is vermeld “afgeslagen klif 1779”. Deze kaart kan een voorloper zijn van de kaart van 1789-1790 van de landmeter Schilling. Het is mogelijk dat deze kaart een bestektekening is voor de uitvoering van de werken welke op de kaart van 1789 als uitgevoerd zijn afgebeeld.

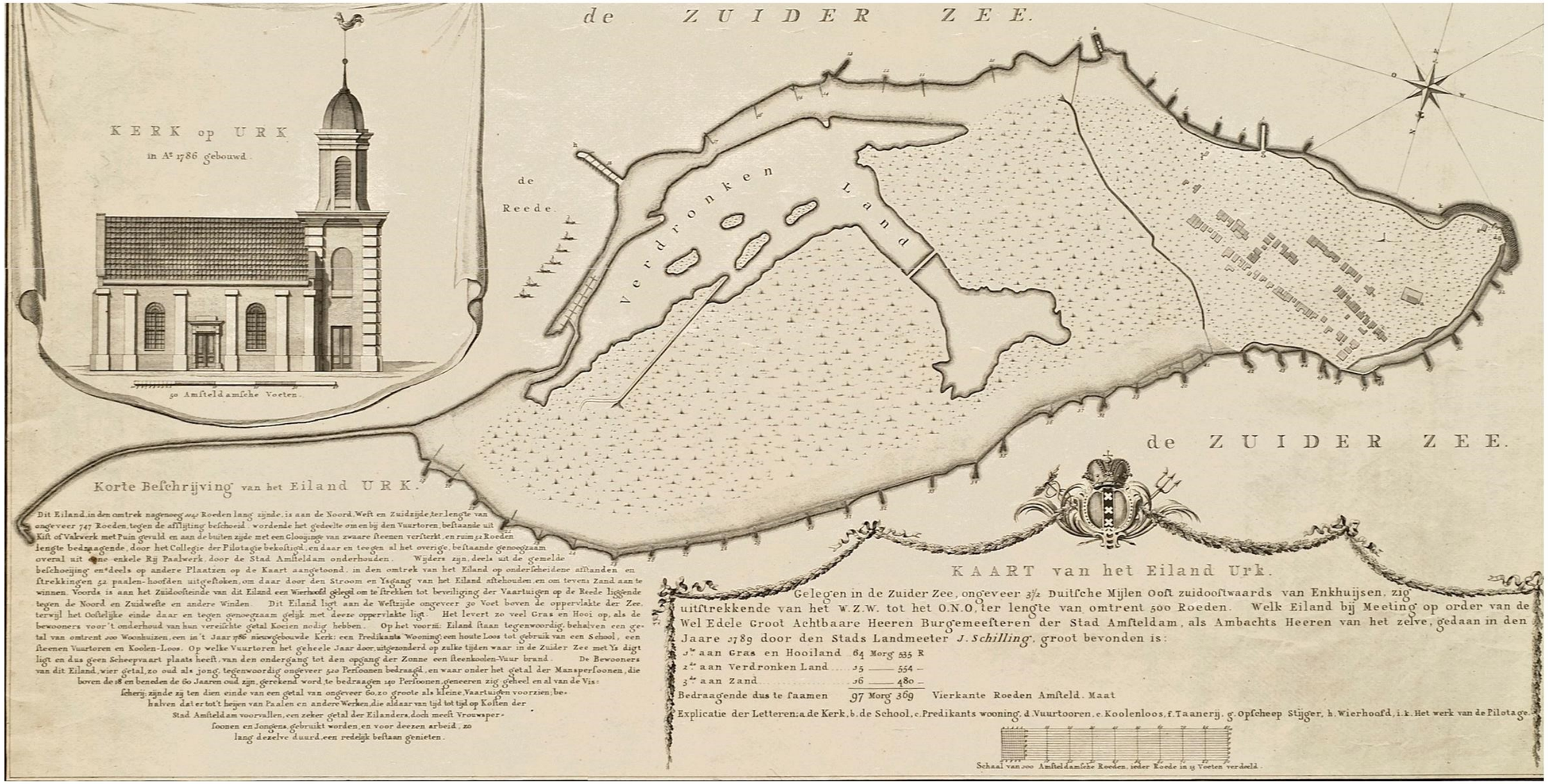

Hierboven is de kaart van Schilling uit 1789 afgebeeld. Het lijkt erop dat de stad Amsterdam in de jaren ervoor flink heeft geïnvesteerd in de uitvoering van werken. Op de kaart staan alle gegevens van het eiland vermeld, zoals het aantal woningen en personen en de grootte van het eiland. Niet vermeld is uit welk materiaal de smalle staart is samengesteld en wat het doel is. Op de kaart van 1749 is nog een kort en betrekkelijk breed staartje te zien. Vermoedelijk is hier een kunstmatige dam aangelegd om op de Reede rustig vaarwater te krijgen.

De kerk is in 1786 gebouwd op de fundamenten van de ingestorte kerk van 1714, waarbij de vloer zo goed mogelijk behouden werd met het oog op de eronder liggende begraven Urkers.

De kaart is door mij wat opgewerkt en noord gericht gedraaid. Het resultaat vindt u op de volgende pagina.

Daarna ziet u het resultaat van de inpassing met zowel een kadastrale achtergrond als een topografische. U kunt zo de ligging van het eiland van 1789 en de gebouwen etc. vergelijken met de huidige situatie.

URK 1789

Dit is een uitsnede uit de kaart op de vorige pagina, gedraaid, zodat het noorden boven is,.

Verder is de kaart aangevuld met tekst, zoals die in het tekstdeel op de kaart van de vorige pagina is vermeld.

Ook zijn de kustverdedigingswerken wat duidelijker aangegeven.

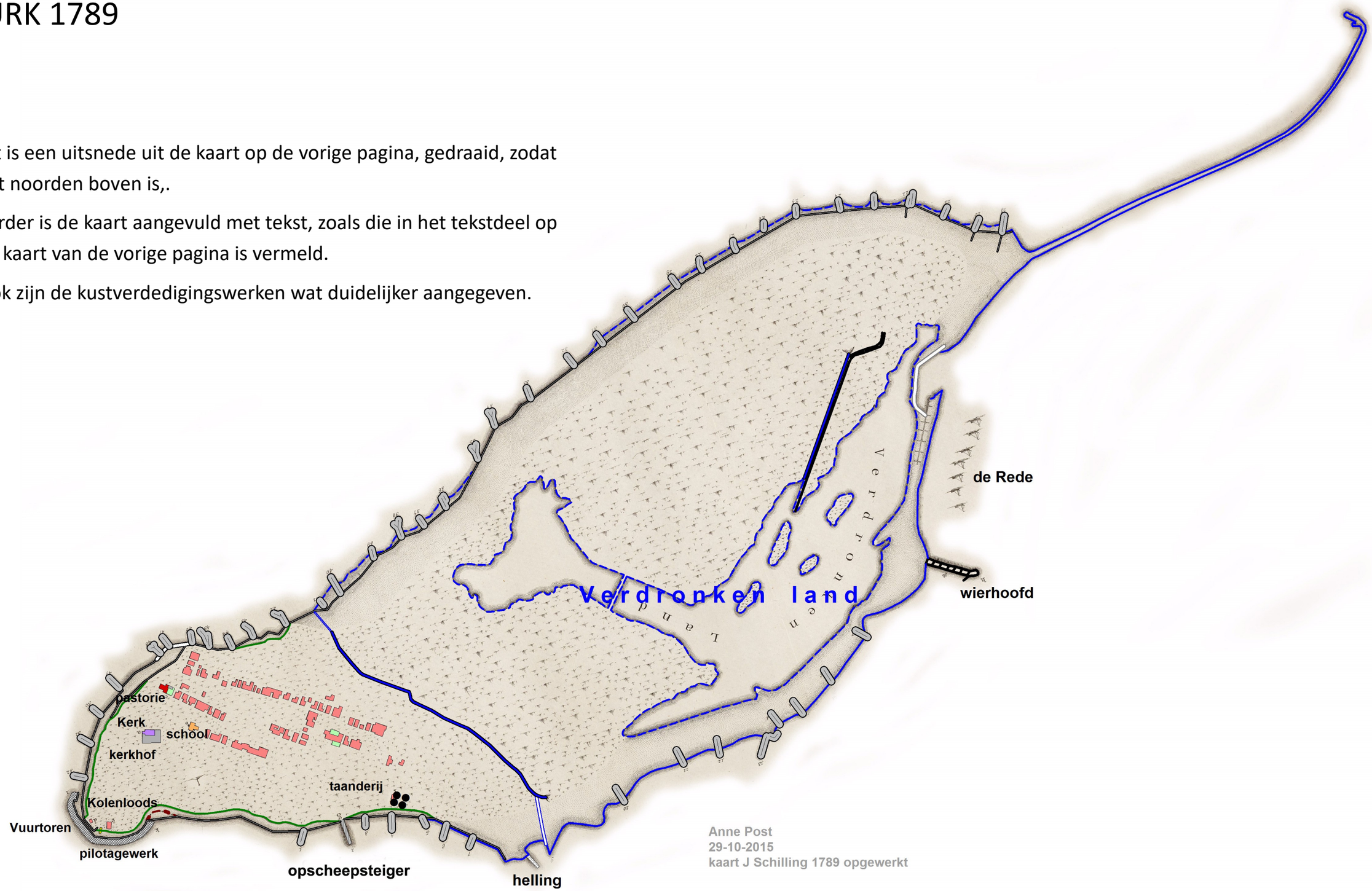

Urk 1789 , de kaart van Schilling, ingepast in de kadastrale kaart van 2015, met behulp van de kadastrale kaart van 1832.

(Achtergrond is de kaart van 2015)

Met een rode kleur zijn de gebouwen van 1789 aangegeven.

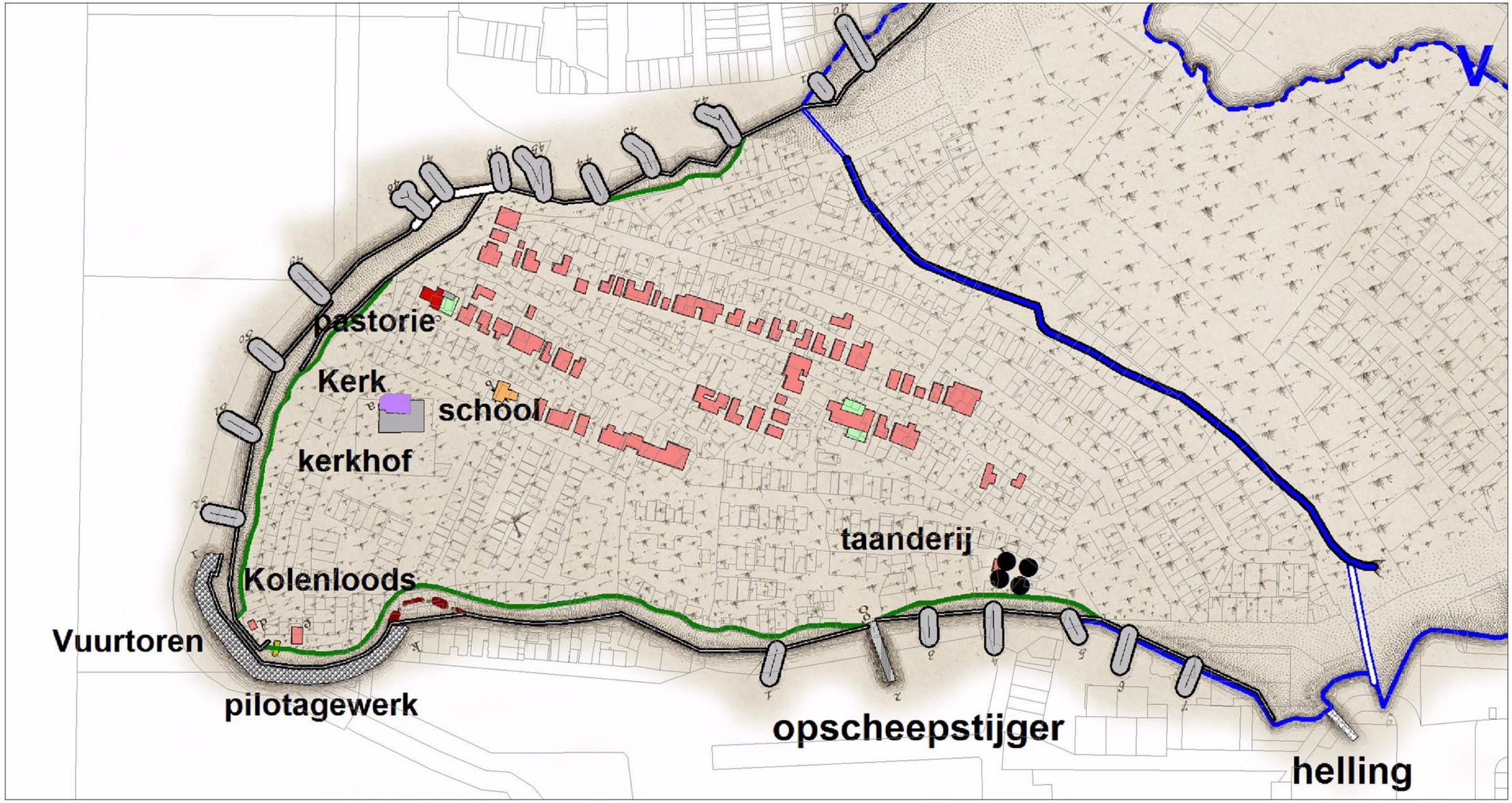

Dorp Urk 1789 met op de achtergrond het huidige Urk 2015 kadastraal.

De gebouwen op de kaart van 1789 zijn ingekleurd.

Met een groene kleur enkele tuinen.

Het eiland URK 1823

Dit is de zogenaamde verzamelkaart van de gemeente Urk, opgemaakt door de dienst van het kadaster. Omdat de gemeente Urk slechts één sectie bevat met ook maar één blad, is deze kaart gelijk aan het zogenaamde minuutplan Urk sectie A blad 1, maar dan zonder perceelnummers.

De in 1820 gereedgekomen eerste haven van Urk is het belangrijkste verschil in afbeelding ten opzichte van de kaart van 1789 van de landmeter Schilling.

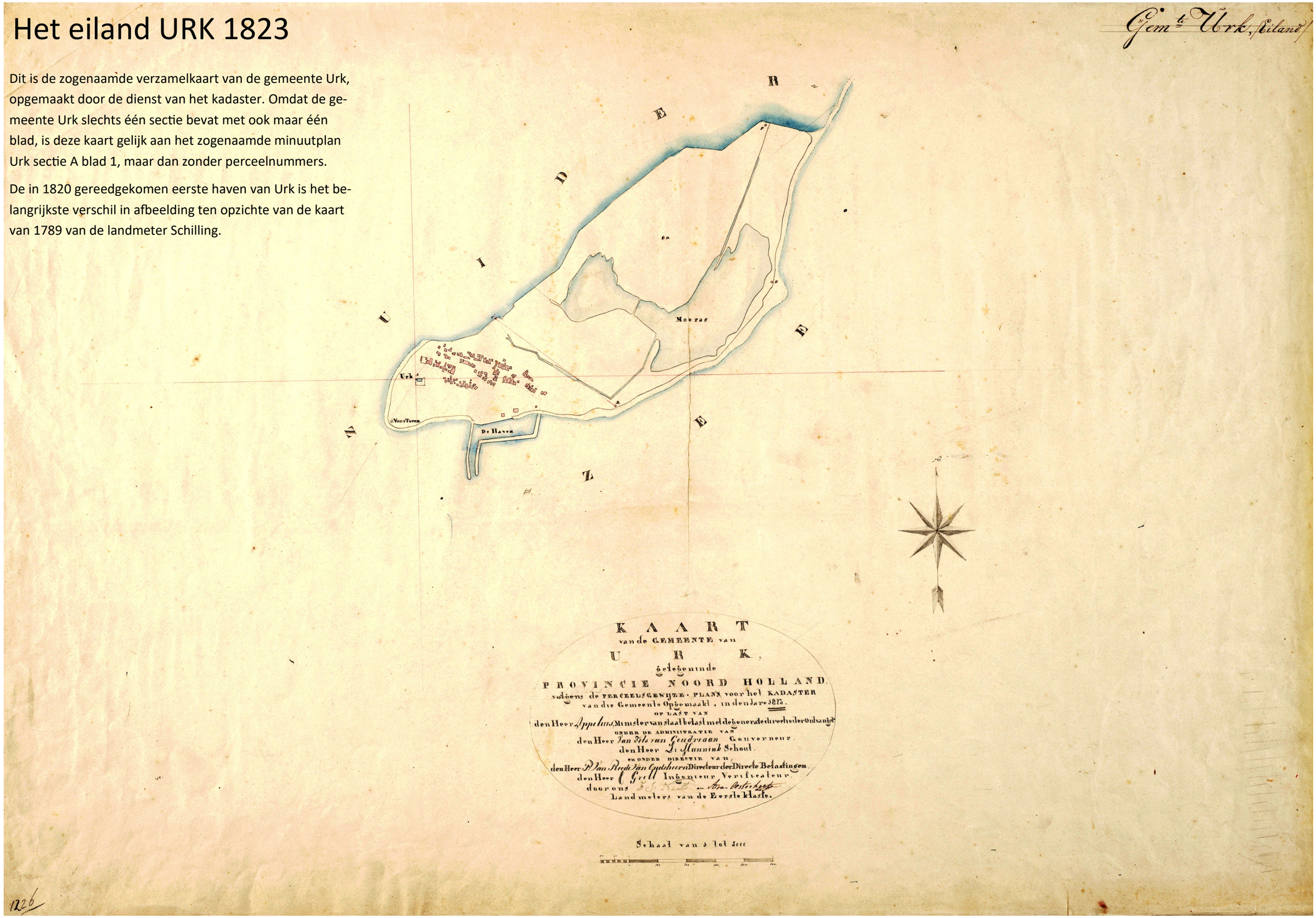

1226

URK 1832

Het zuidwestelijk deel van het eiland met de bebouwing van het dorp in het jaar 1832 toen het kadaster is ingevoerd. De eerste nauwkeurige meting van de ligging van gebouwen op het eiland.

Als vage achtergrond ziet u de kadastrale situatie in het jaar 2015. Het stratenpatroon is afgebeeld voor zover nodig voor de herkenbaarheid van het dorp in 1832.

De vermelde oppervlakten hebben betrekking op de afgebeelde percelen binnen de zwarte lijnen en dienen ter bepaling van de belastbare aanslag voor de grondbelasting in 1832.

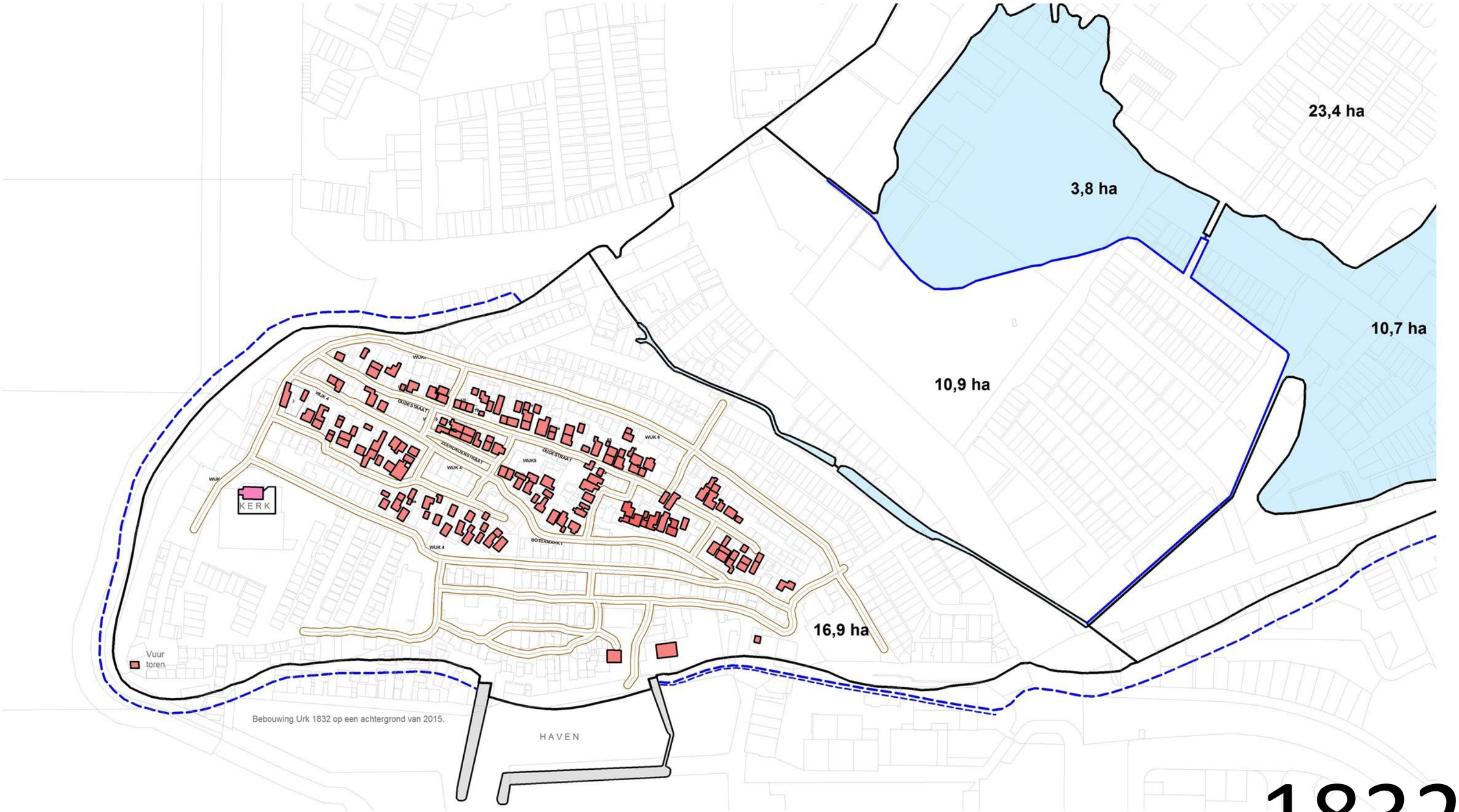

1832

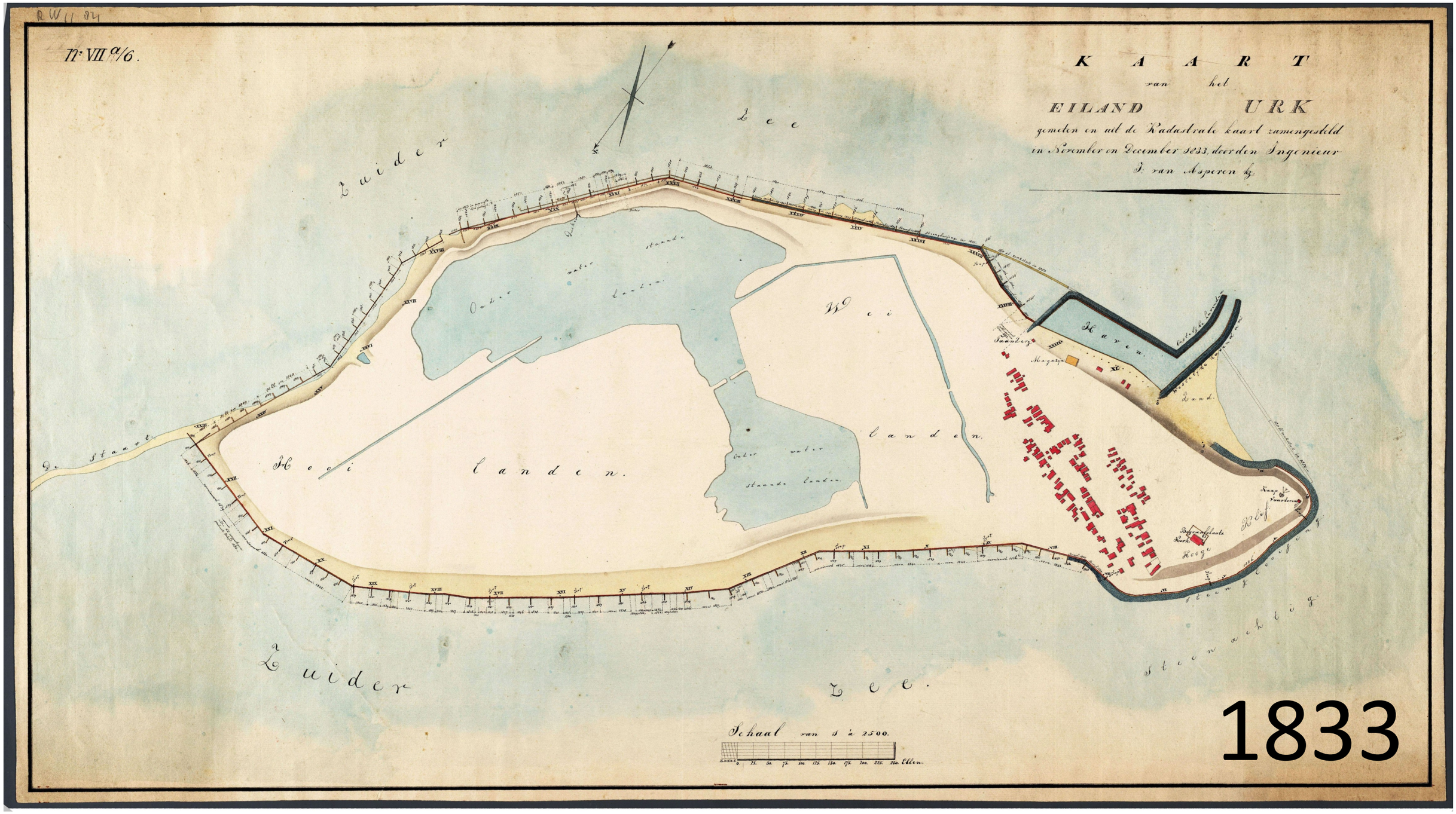

Deze kaart is gebaseerd op de kadastrale kaart van 1832. De kaart is iets anders opgemaakt dan de meeste kaarten van Urk. Het zuidoosten is de bovenkant.

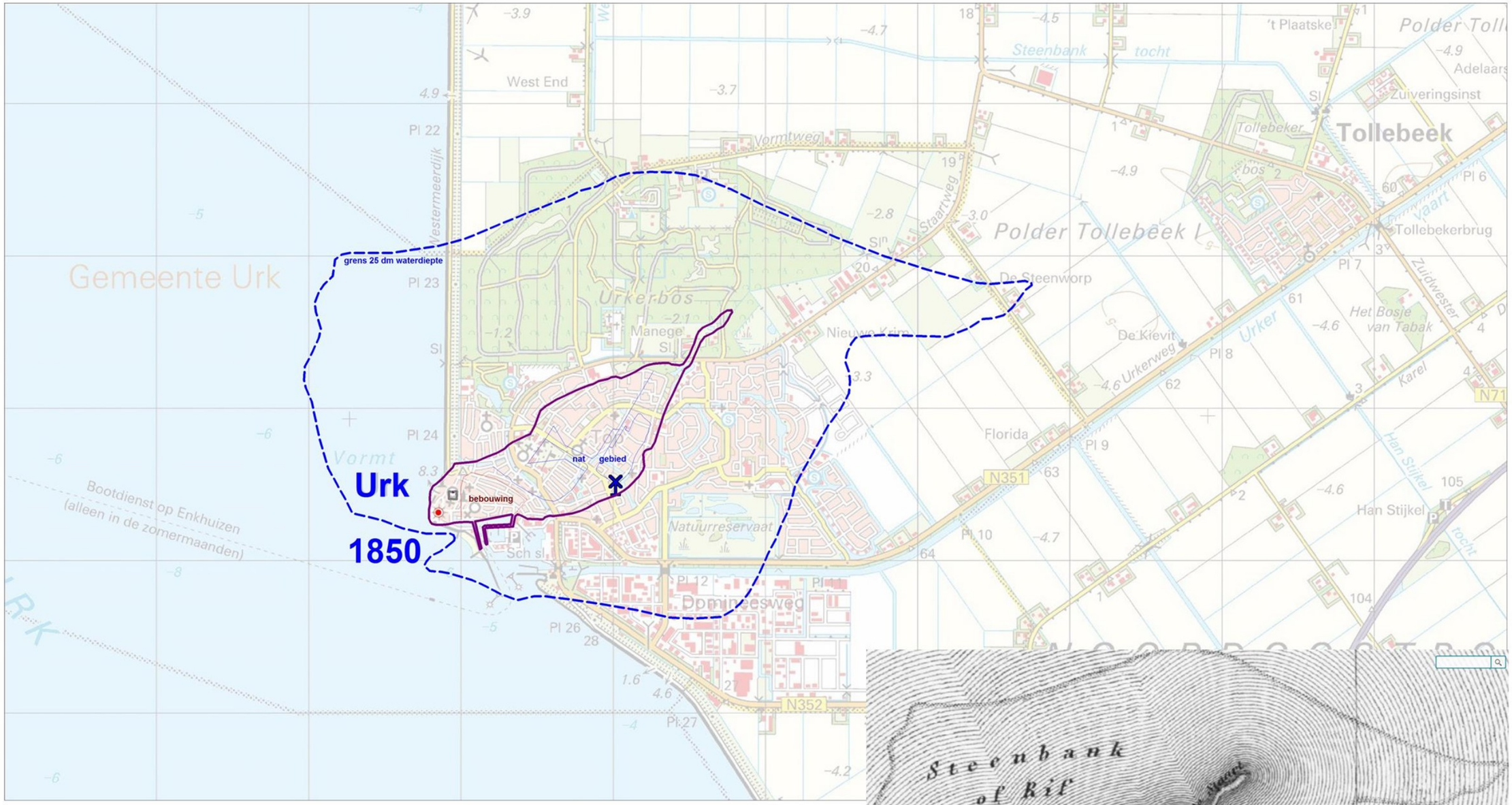

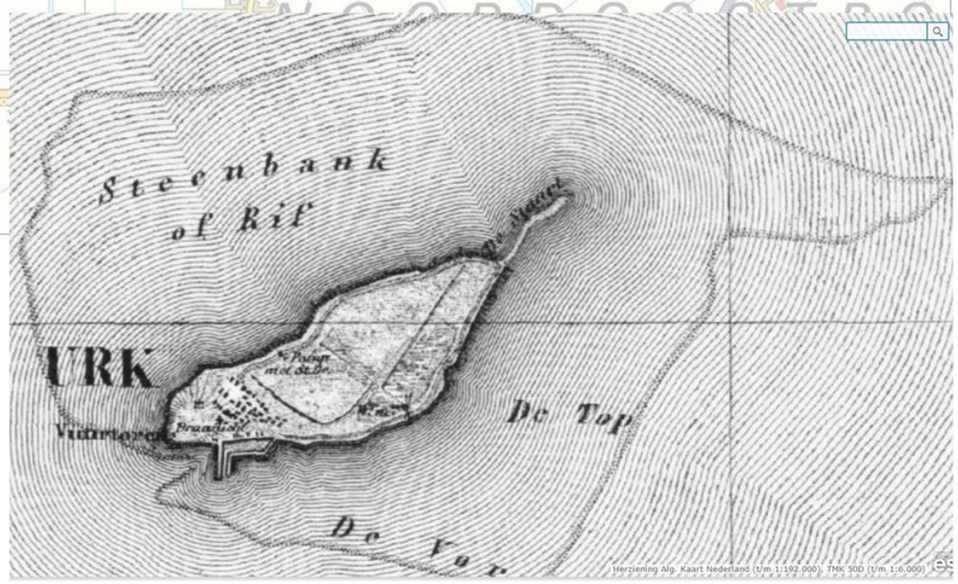

Urk in 1850 op de topografische kaart (rechtsonder) en gedigitaliseerd aangegeven hierboven op een achtergrond van de topografie 2020.

De streeplijn geeft de begrenzing aan waar twee en een halve meter water staat. De vorm van het gebied binnen deze streeplijn komt ongeveer overeen met de afbeelding van het eiland Urk op middeleeuwse kaarten. Stromingen zorgden voor verplaatsing van zand, zodat het beeld jaarlijks veranderde, maar de oppervlakte van het 2,5 meter gebied bleef grotendeels gelijk. De zandverplaatsingen zorgden wel voor verzanding van de havenmond zodat plannen voor verbetering van de haven regelmatig aan de orde werden gesteld.

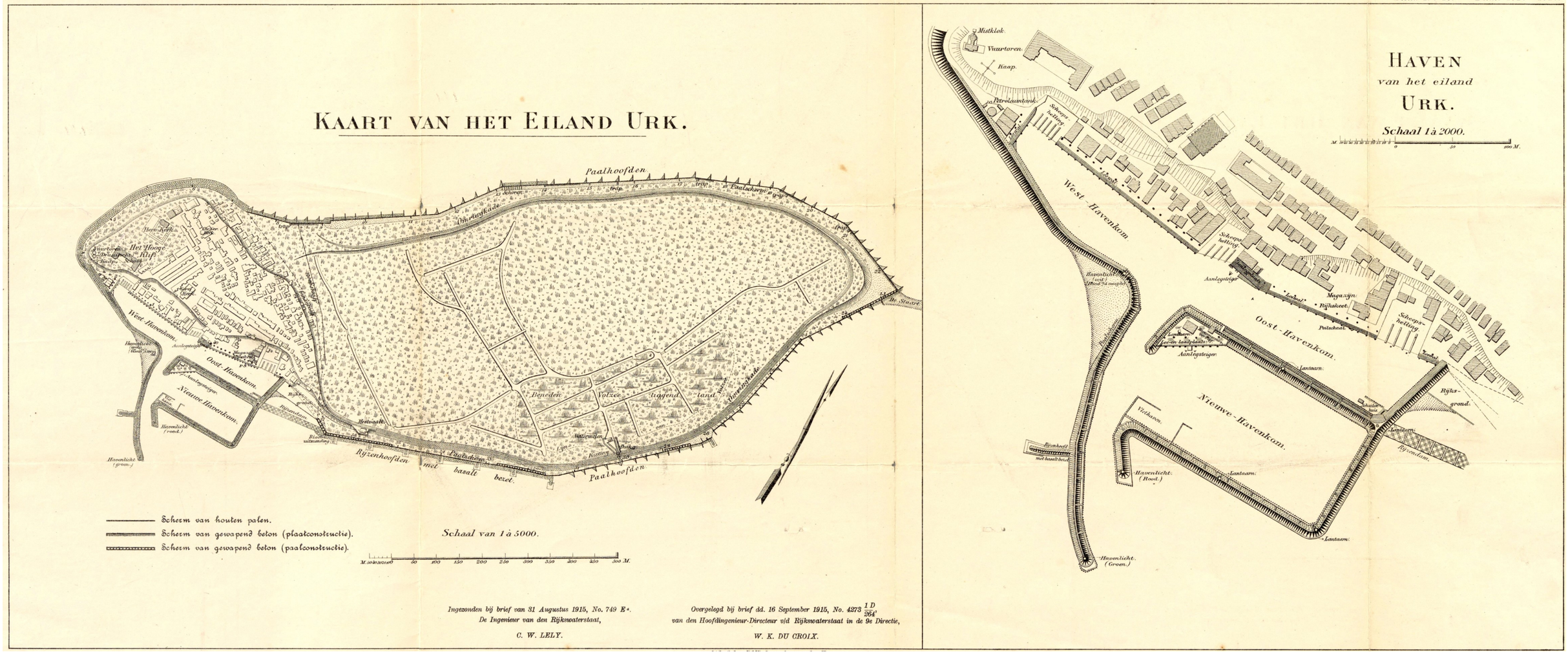

Een bestekkaart uit 1915 (dienstjaren 1916-1918) van een groot aantal voorgenomen werken.

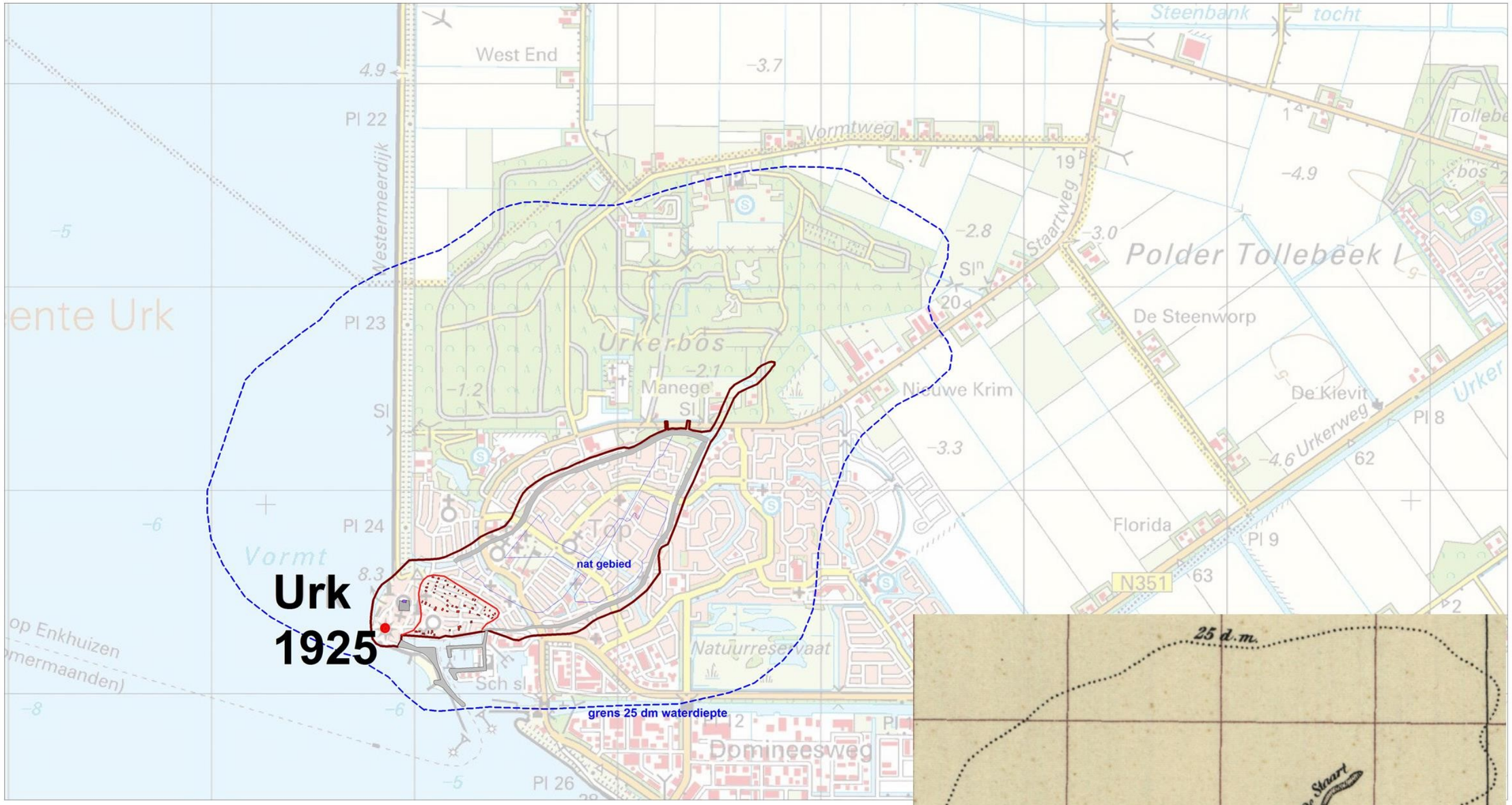

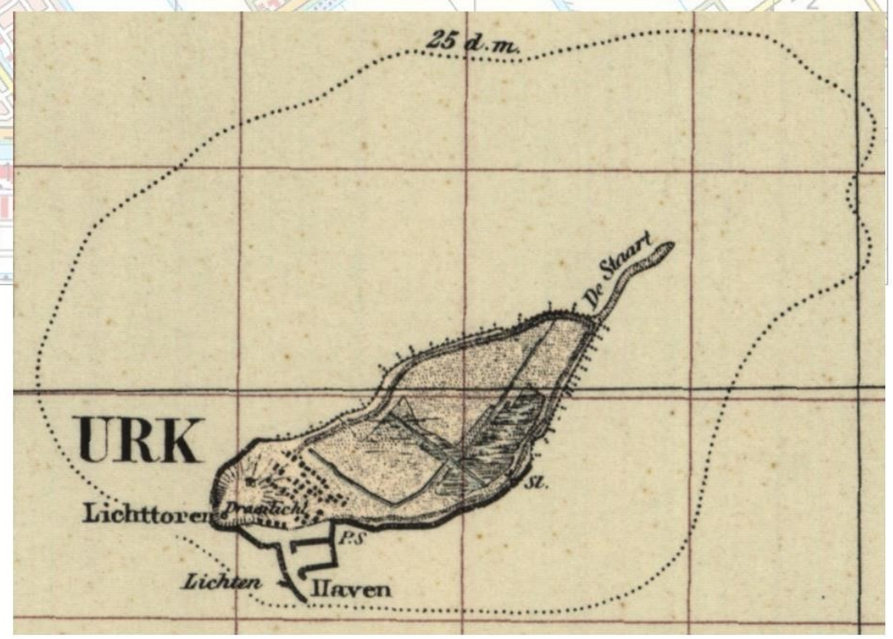

Tussen 1850 en 1925 is de grootste wijziging het vergroten van de haven. Ook het aantal woningen is fors toegenomen. Niet alle details zijn op de gedigitaliseerde kaart hierboven, weergegeven.

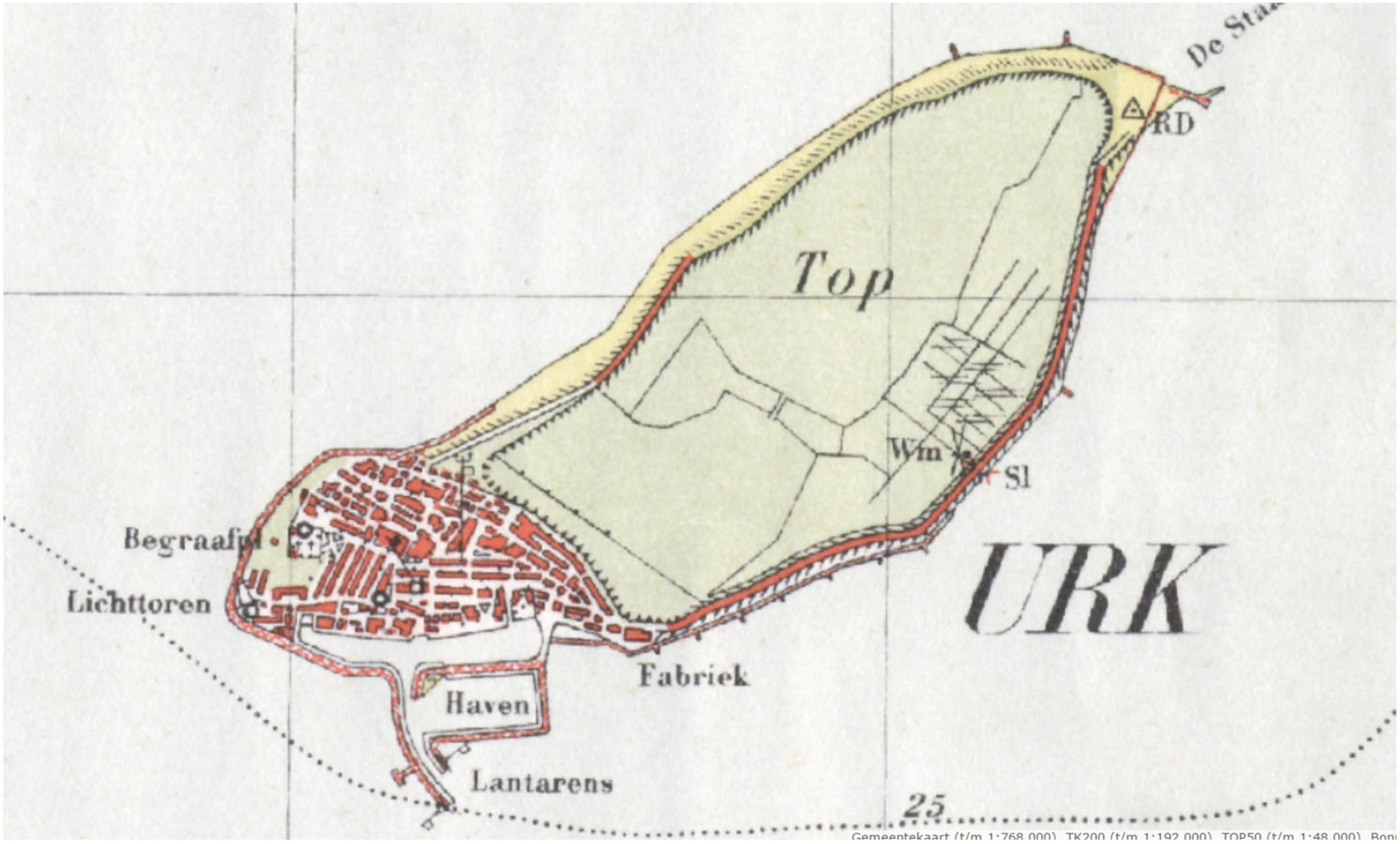

Urk 1933

www.topotijdreis.nl

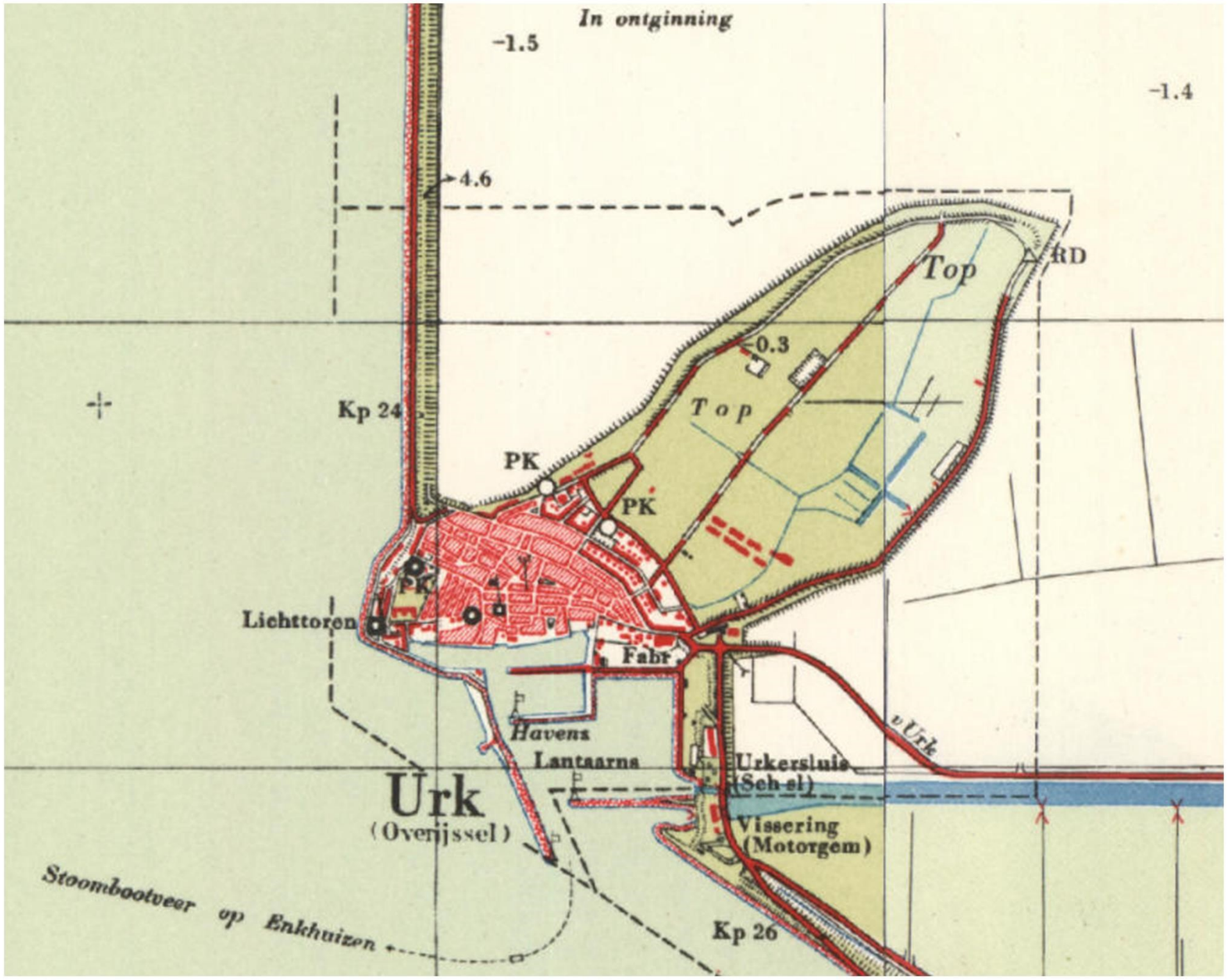

URK

1955

topo